

מראי מקומות- כבא בתרא ט"ז

- (א) אלמלא מקרא כתוב א"א לאומרו, כאדם שמשיתין אותו וניסת- כ' המהרש"א דמ"מ כל זה רק כדי לשבר את האוזן, אבל באמת ודאי לא שייך לומר כן, דהקב"ה אינו עושה עוולה, ולא עביד דינא בלא דין, ומה שאמר כן, היינו לשיטתו של השטן דהיתה כוונתו לבלע איוב חנם, אבל באמת ודאי הי' דינו ליסורין.
- (ב) א"ר לוי, שטן ופנינה לשם שמים נתכוונו- ע' בשיחות מוסר (תשל"א, מאמר כ"ד), שביאר דאף דודאי הי' קשה מאד לפנינה לצער את חנה, וכל מה שעשתה לא עשתה אלא להביאה לידי תפילה, והי' מסירת נפש ממש מצד פנינה, מ"מ הי' לה עונש נורא, שמתו כל בניה. והביאור הוא, דכל הפוגע בחבירו, יהיו מחשבותיו אשר יהיו, הריהו כמכניס ידו לתוך תנור אש, ואין הכונה הטובה יכולה לשנות בזה מאומה, הסכנה שבעבירה בין אדם לחבירו היא כמציאות טבעית, כמו אש השורפת בדרך הטבע.
- (ג) בראת צדיקים בראת רשעים, מי מעכב על ידך- פרש"י, אנוסין הן החוטאין. וע' במהרש"א שהאריך בזה, דיסוד הבריאה הוא אדם בעל בחירה הוא, דהכל בידי שמים חוץ מיראת שמים, וכפר איוב בזה, ואמר דהאדם מוכרח כפי תולדתו וטבעו. וביאר המהרש"א דלכך נקט הא דשור והא דחמור, והשור הוא היותר משובח בבהמות כשרות, והחמור הוא הגרוע שבהמות טמאות. ומ"מ, ודאי השור לא ישובח לקבל שכר ולא החמור גרוע לקבל עונש, דכ"א מוכרח כפי טבעו מבריאתם, ואמר דכמו כן ברא הקב"ה צדיקים ורשעים, דכ"א מוכרח לפי טבעו. וע"ז השיבו לו חביריו לחזק אמונת הבחירה שלו, דהיינו דהדבר תלוי בכך, דנהי דהקב"ה ברא יצר הרע, ועי"ז שייך ליעשות רשע, אבל נתן היד האדם תבלין, דהיינו התורה, שעל ידו יבחר אדם בטוב, ועע"ש בביאור כל הפרשה.
- (ד) מלמד שהי' גוזל שדה מיתומים, ומשביחה ומחזירה להן- לכאו' ק', הרי אי' בב"מ (ס"א) דאסור לגזול ע"מ לשלם תשלומי ד' והי', ומ"ש כאן. וכ' היד רמה (קצ"ט) דהי' מותר לעשות כן משום דמאומות העולם הי', דהא לישראל כה"ג לאו מעליותא היא (וע' בקובץ שעורים [סג] דכ' דזהו רבא לשיטתו דאיוב גוי הי'). וע"ע במאירי דכ' דהי' מפורסם איוב כ"כ במעלתו, וא"כ הי' פשוט לכל דלא הי' כוונתו לגזול, אע"פ שלא אמר כן בפירוש, ומה שנקט הגמ' לשון גוזל היינו להרחבה דמלתא בלבד. ועוד תי' הקו"ש שם דכמו דאי' בירושלמי דצריכי תרי קראי בדין דאין שמין, דאין לומדין גזילה מגניבה, א"כ י"ל דה"ה כאן ג"כ, דדוקא בגניבה אמרי' דאסור ע"מ להחזיר, אבל בגזילה לא אמרי' כן.
- (ה) מכלל דמעיקרא לא הוה ידע לה- הק' המהרש"א, האיך לא הי' אברהם מסתכל בשרה מעולם, הרי אמרי' בריש פ"ב בקידושין דאסור לאדם לקדש אשה עד שיראנה, ואברהם אבינו קיים כל התורה כולה, ואפי' דברים דרבנן. ותי' דאף דודאי ראה אותה אברהם מקודם, כדי לקיים הא דאסור לאדם לקדש וכו', אלא לאחר נישואיה לעולם לא ראה אותה מתוך הצניעות שהי' בהם, והוא סבר דמסתמא לא עמד ביפיה לאחר כל כמה שנים שהיתה זקנה. ועוד תי' דלפי מש"כ במקום אחר דלא קיים אברהם כל התורה עד לאחר שנימול, ל"ק כלום, דהא בשעת נישואין שלהם עדיין לא הי' קיים כל התורה כולה.
- (ו) אמר רבא, מכאן שאין אדם נתפס בשעת צערו- ע' בעיון יעקב (לעיל עמוד א' ד"ה מלמד שכפר), שהעיר דהא מי שכפר בתחיית המתים אין לו חלק לעוה"ב [ולא ביאר מהו קושייתו, ומשמע שהי' ק' לו דהא בסוף ספר איוב חזר לאיוב כל הטובה שהי' לו מעיקרא]. וכ' דרבא אזיל בזה לשיטתו, דס"ל שלא נענש איוב ע"ז, דהא ס"ל דאין אדם נתפס בשעת צערו. וכ' דלמ"ד דאיוב מאומות העולם הי' ולא נכפל שכרו אלא כדי להאבידו מעולם הבא, לק"מ. ומבואר דס"ל

דמה דאמרי' דאיוב לא הי' נתפס בשעת צער, (יא) מאי בכל, ר"מ אומר שלא היתה לו בת, וכו'- פ"י הרמב"ן על התורה (בראשית כ"ד, א'), דמה שלא הי' לו בת לאברהם, "וזו לו לברכה, כ"י לא הי' יכול להשיאה רק לבני כנען הארורים, ואם ישלחנה לארצו, ג"כ תעבוד שם ע"ז כמותם, כי האשה ברשות בעלה, ואברהם לא יחפוץ שיצא זרעו הכשר משרה אשתו חוצה לארץ, ואף כי יעבוד ע"ז. ור"י דרש בת היתה לו, דאפי' ברתא לא חסרי' רחמנא, והיא הברכה בכל, כי הי' לו כל אשר יחמדו האנשים לא חסר דבר. ובאו אחרים והזכירו שם הבת. ובאמת שאין הכוונה לאחרים והמחלוקת להם עם ר"י להודיע אותנו שם הבת בלבד, וחלילה להם שיוציאו ברכתו של אברהם שהיא גדולה וכללית לענין זה, שיאמר הכתוב כי ברך אותו השם בבת אחת ששמה כך". וע"ש בהמשך שכ' לבאר שדרשו בזה סוד מסודות התורה, ע"ש באריכות. וע"ע באבן עזרא שם, שכ' דלפי הדרש הזה, דשמה היתה "בכל", הו"ל להוסיף בקרא עוד "ב", לומר בבכל.

(יב) חמש עבירות עבר אותו רשע באותו היום, וכו'- העיר במשנת ר' אהרן (ח"ג, עמ' עג), דמהחמש עבירות, כולם נלמדו מריבויים, חוץ מחטא ביזוי הבכורה, דבזה האריכה התורה. והביאור בזה הוא דע"י זה נתגלה שכל הערכתו לענין רוחניים הי' בזלזול ובבזיון. וזהו היסוד לכל הרשע ולכל מעשיו, וזה גרם לכל עבירותיו אחרות, הרציחה ושאר עבירות החמורות.

(יג) וכפר בעיקר וכפר בתחיית המתים- העיר בדבר משה, אם כפר בעיקר, הרי ודאי אין לו אמונה בתחיית המתים. ובתחלה צידד לומר דמעיקרא כפר בתחיית המתים, ושוב כפר בעיקר, וכ' שבאמת כן הוא סדר הדרשות. אבל כ' דעדיין אינו מיושב, שהרי ר' יוחנן כ' הסדר להיפוך, וא"כ משמע דשייך אף שכפר בעיקר קודם שכפר בתחיית המתים, וא"כ הדרה קו' לדוכתי', הא ודאי אין לו אמונה בתחיית המתים אם אינו מאמין בהקב"ה. ותי' ע"פ מש"כ במשנת ר' אהרן (עמ' קעט-קפ) דמה דאמרי' דעשו כפר בעיקר, היינו דאף דודאי ידע ומכיר מציאות של הקב"ה, אבל לא התחשב עמו, דהיינו דאין הקב"ה

(ד) וישמעו שלשת רעי איוב את כל הרעה הזאת הבאה עליו, ויבאו איש ממקומו, וכו'- יש לע', הרי ד' השאיר להשטן לעשות הכל לאיוב, כל היסורין ששייך, וא"כ למה לא נטל גם חביריו ממנו, כמו שנטל בניו ובנותיו. ובספר ודרשת וחקרת על התורה (עמ' קעז) הביא בשם הגר"ח שמואלביץ דהא לא הניח הקב"ה להשטן להרוג את איוב, וא"כ, הרי ידע השטן דאם יהרגו חבירי איוב, א"כ לא יהי' לו מי שנושא עמו בעול, ובכה"ג לא יהי' יכול לחיות, וכמסקנת הגמ' דאו חברא כחברי דאיוב, או מיתותא (ולפי"ז א"ש למה אמרי' דאו חברא כחברי איוב או מיתותא, דלכאו' לא מוכח אלא שיש תועלת גדולה להיות לו חברים כאלו, אבל לפי הנ"ל שפיר יש להוכיח מזה דאו חברים כחברי איוב או מיתותא, דלכן לא נטל הקב"ה חביריו ממנו).

(ח) איכא דאמרי כלילא הוה להו- כ' הדברות משה (ס"י י"ב, הע' פ') דודאי אין שייך זה לפי הטבע. והביא מהמהרש"א שהי' ע"י כישוף, וס"ל כמ"ד שאין בני נח מצווין על כישוף. אולם עוד כ' הדברות משה די"ל דבאמת היו הם מחסידי אומות העולם, והי' בא דרך נס ע"י תפלתם (ותמה על המהרש"א דפי' שהוא בכישוף ודלא כרש"י, ולא ברירא לי איך מבואר ברש"י דס"ל שלא הי' דרך כישוף).

(ט) מריבה בא לעולם- פי' המהרש"א, ע"פ מה דאי' ביבמות דלא זכה, אשתו מנגדתו.

(י) אשרי למי שבניו זכרים, אוי לו למי שבניו נקבות- כ' המאירי בקידושין (פ"ב), "ואע"פ שפשוטו של דבר כך הוא, יש להוסיף בפירושו שבניו נקבות, שהזכרים פחותים וחסירים, ואשרי מי שבניו זכרים שנמצא בהם השלמות המכוון בהם". וע"ע במהרש"א שכ' דודאי כ"א צריך להיות לו בת כדי לקיים פרו ורבו, אבל לזה סגי א', אבל אשרי מי שיש לו הרבה בנים, ולא הרבה בנות.

חשוב אצל עשו מול רצונותיו החומרניים,
וכאילו אינו. ולכן שפיר י"ל דכפירה בעיקר
כזו שייך שיהי' בו ג"כ כפירה בתחיית
המתים.

(ד) ומדאדברי, ש"מ תשובה עבר בימיו- פי'
המשך חכמה (סוף פ' חיי שרה), דחטא של
ישמעאל הי' דאמר דיצחק הי' נולד
מאבימלך, ולכן תשובתו היתה דאדברי'
יצחק עליו, דהיינו דהודה שהוא בן הגבירה,
והניח לו לקבור אותו תחלה, ש"מ שעשה
תשובה והודה שהוא בן הגבירה.